

2. Народное образование в Херсонской губернии // Русская школа: общепедагогический журнал для школы и семьи / под ред. Я.Н. Гуревича – С.-Пб: типография И.Н.Скороходова, 1892-3 год из. – №3 март. – С. 132-138.
3. Сапак Н.В. Художне життя Півдня України кінця ХІХ – першої третини ХХ століття: автореф. дис. здобуття наук. ст. кандидата мистецтвознавства: спец.17.00.05. "Образотворче мистецтво" / Н.В. Сапак. – К., 2006. – 23 с.
4. Съезд в Херсоне учителей и учительниц начальных народных школ Херсонской губернии под руководством почетного члена Московского университета барона Н.А. Корфа. 7-21 июля 1881 г. – Херсон, 1881. – 196 с.
5. Форостян А.Ф. Розвиток естетичного виховання в середніх навчальних закладах освіти Півдня України (друга половина ХІХ – початок ХХ століття): монографія / А.Ф.Форостян – К.: Просвіта, 2009. – 159 с.
6. Ходатайство Его Высочайшему Величеству о преобразовании Ришельевского лицея в Новороссийский университет (1861) // ДАОО. – Ф. 44. – Оп. 1. – Спр. 73. – 27 арк.
7. Шмагало Р.Т. Мистецька освіта й мистецтво в культурологічному процесі України ХХ – ХХІ століть: навч. посіб. / Р. Шмагало, Г. Покотило, П.Ляшкевич, І. Гнатишин, Т. Бей; за заг. ред.. Р. Шмагала. Львів: ЛНАМ; Тернопіль: Мандрівець, 2013. – 292 с.

Гурич З.В.

**СТАНОВЛЕНИЕ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ
ЮГА УКРАИНЫ СЕР. ХІХ – НАЧ. ХХ СТ.**

В статье раскрыты некоторые вопросы подготовки учителей и педагогов-художников в учебных заведениях Юга Украины на примере Одесского Ришельевского лицея, Одесской рисовальной школы, Николаевской художественной школы, Херсонских рисовальных классов Товарищества изящных искусств. Установлено, что каждое учебное заведение нач. ХХ столетия имело сформированные и развитые традиции, которые определялись преподаванием определённых дисциплин художественно-эстетического цикла, созданием своеобразной творческой атмосферы.

Ключевые слова: художественное образование, педагог-художник, учебное заведение, эстетическое воспитание.

Gurich Z.V.

**FORMATION OF ART EDUCATION IN SOUTH UKRAINE SCHOOLS IN MID.
XIX – BEG. XX CENTURY .**

The article reveals some of the issues for art teachers and art educators in schools of the South Ukraine on an example of Odessa Richelieu Lyceum, Odessa drawing school, Mykolayiv art school, Kherson drawing classes of the Association of Fine Arts. Found that in early XXth century each school had formed and developed traditions that were defined with teaching certain disciplines artistic and aesthetic cycle, creating a kind of creative atmosphere.

Key words: art education, teacher-artist, institution, aesthetic education.

УДК 37.018

Єсьман І.В.

**ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА БАТЬКІВ
У НАУКОВОМУ ДОРОБКУ О. ЗАХАРЕНКА**

У статті на основі аналізу педагогічної спадщини О. Захаренка висвітлюються ідеї педагога-новатора в контексті проблем організації і змісту педагогічної освіти батьків. Виокремлено п'ять структурних компонентів морального виховання (родина, школа, село, Україна, Всесвіт), серед яких учений виділяв родину (сім'ю) як базову складову, основу системи неперервної освіти. Визначена і теоретично обґрунтована система педагогічної освіти батьків О. Захаренка як складової частини педагогічного процесу, який реалізується

школою в співдружності із сім'єю. Проаналізовано створену вченим у Сахнівській школі систему підготовки учнів до сімейного життя; систему "педагогізації батьків": батьківські лекторії, цикл радіопередач, вечори й свята для батьків, сторінки шкільної газети "Дівочі гори", спільні заходи в сільському клубі, письмові подяки батькам тощо.

Ключові слова: педагогічна освіта батьків, сімейне виховання, сім'я.

Сім'я є однією із найбільших людських цінностей. У Законі України "Про освіту" відзначено, що виховання в сім'ї є першоосновою розвитку дитини як особистості. На кожного з батьків покладається відповідальність за виховання, навчання і розвиток дитини [1]. Саме в сім'ї з допомогою батьків дитина пізнає навколишній світ, формується її світогляд та естетичні смаки. Тому головне завдання батьків – створити умови для повноцінного фізичного та психологічного розвитку особистості. Але ефективність сімейного виховання багато в чому залежить від педагогічних поглядів батьків, від виховних методів і прийомів, якими вони користуються. Отже, справжнє родинне виховання прийде з належною організацією педагогічної освіти батьків, яка, насамперед, передбачає озброєння батьків психолого-педагогічними знаннями з питань виховання дітей, підвищення рівня їх педагогічної культури, наявності високої педагогічної етики, педагогічного такту, культури поведінки й культури спілкування в сім'ї.

Проблема педагогічної освіти привертала увагу вчителів-практиків, науковців, державних і політичних діячів у різні періоди розвитку як зарубіжної (І. Гребенников, Я. Коменський, П. Лесгафт, Л. Ломізе, Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо), так і вітчизняної (А. Макаренко, П. Каптерев, М. Пирогов) педагогічної науки. Але найбільшої актуальності вони набули у 50-70-х роках ХХ століття (О. Захаренко, В. Сухомлинський, С. Соловейчик, К. Ушинський).

В умовах сьогодення спостерігається підвищений інтерес науковців до дослідження і створення нової системи педагогічної освіти батьків. Проблеми організації педагогічної підготовки батьків у сучасній практиці і вивчення накопиченого вітчизняного досвіду з цієї проблеми розкриваються в сучасних наукових дослідженнях: Л. Адамової, Т. Азаренко, Т. Алексеєнко, А. Відченко, Ю. Гріцкової, І. Зверевої, Т. Кравченко, І. Кульчицької, Г. Лактіонової, Р. Овчарової, М. Стельмаховича, В. Шинкаренка, С. Щербакової, П. Щербаня та ін.

Отже, проблема організації і змісту педагогічної освіти батьків активно вивчається науковцями. Але сучасні наукові дослідження засвідчують, що особливим моментом у вирішенні проблем здійснення педагогічної освіти батьків є питання розуміння, насамперед, педагогами важливості цього завдання. Саме тому слід величезну увагу приділити науковому доробку О. Захаренка, його ідеям щодо підвищення рівня педагогічної освіти батьків.

Тому метою даної статті є висвітлення ідеї О. Захаренка в контексті проблем організації і змісту педагогічної освіти батьків.

Вагомий внесок у розробку теорії і практики педагогічної освіти батьків зробив відомий український педагог О. Захаренко.

О. Захаренко, спираючись на народне підґрунтя (народна педагогіка) та ідеї великих мислителів, не лише розвинув, а й реалізував продуктивні ідеї попередників, розкриваючи кращі здобутки засад сімейного виховання. Він, як представник педагогів-філософів кінця ХХ століття, по-новому осмислював взаємозв'язки школи і сім'ї, роль сім'ї у вихованні підростаючого покоління. О. Захаренко розумів, що первинним осередком людини є сім'я, бо в ній закладаються основи ставлення до людей, до праці до життя. Саме в сім'ї вона пізнає традиції, звичаї свого народу, основні заповіді людства.

Слід зазначити, що серед визначених О. Захаренком п'яти структурних компонентів морального виховання (родина, школа, село, Україна, Всесвіт), учений виділяв родину (сім'ю) як базову складову, основу системи неперервної освіти. Педагогічні підходи до цієї проблематики, закладені О. Захаренком, знаходять своє обґрунтування в працях "Школа над Россю" (1979), "Поради колезі, народжені в школі над Россю"(2002). Ураховуючи, що на

формування духовних цінностей дитини великий вплив має сім'я, національні традиції народу, педагог створив дієву систему підготовки учнів до сімейного життя та педагогічної освіти батьків.

Сахнівська школа під керівництвом О. Захаренка визнана широкою педагогічною громадськістю, АПН України, органами управління освіти. Школа набула своєрідного статусу – "школа-толока". Адже велика увага приділялась зміцненню та оновленню навчально-матеріальної бази школи власними силами і спільній діяльності в цій роботі школи, сім'ї і громадськості. Способом народної будови створено спортивно-оздоровчий комплекс із закритим басейном, корпус для молодших школярів із ігровими і танцювальними залами, музичним салоном, профілакторієм. Є музеї, планетарій, обсерваторія, спортивні зали, стадіон, дендропарк, Криниця Совісті, комп'ютерні класи, телеканал на 15 сіл із програмою "Пастушка", газета "Дівочі гори" та багато іншого.

Система роботи педагогічного колективу Сахнівської школи базувалась на безперервній послідовності ідей-задумів, якими захоплювались і впродовж певного часу їх реалізували вчителі, батьки, діти. Так, ідеї, мрії, виступаючи осереддям учнівсько-педагогічного колективу, перетворювали школу в дім радості і творчості, де панувало відчуття причетності до великої справи, власної участі та значимості у здійсненні задуму, а навчально-виховний процес переставав бути обтяжливим і для учня, і для сім'ї.

Педагог-новатор розумів, що основне завдання директора школи – створення в навчальному закладі атмосфери, яка б сприяла духовному розвитку учнів. При розв'язанні цього питання педагогічний колектив Сахнівської школи не ізолювався від батьків, бо розумів: це зумовлювало пасивність, безініціативність, байдужість батьків, що дитина могла опинитись у складному становищі, якщо духовні цінності її сім'ї суперечили тим ідеалам, що пропагувались учителем. Тому важливою умовою для створення духовної атмосфери в школі О. Захаренко вважав об'єднання зусиль педагогічного, учнівського та батьківського колективу. Цей принцип він назвав "педагогікою трьох: вчителя, батька, учня" [5, с. 9]. Дієвість такого підходу полягала у тому, що батькам надавались практичні поради, за допомогою яких можна підвищити духовний рівень як дітей, так і батьків, поліпшити сімейні взаємини. У школі Захаренка була створена система "педагогізації батьків": батьківський лекторій, цикл радіопередач, вечори й свята для батьків, сторінки шкільної газети "Дівочі гори", спільні заходи в сільському клубі, письмові подяки батькам тощо.

Моделюючи педагогічні впливи на сім'ю, педагогічний колектив переконувався, що справжнє сімейне виховання учнів з його радощами, перемогами, творчими здобутками формувало життєву сімейну позицію в боротьбі з будь-яким злом. Якщо учень здобув міцні моральні знання, то він готовий до благородних самостійних вчинків. Тому сім'я перебуває у центрі уваги шкільного колективу [4, с. 46]. "Родинне виховання – це не мода, це нова педагогічна технологія, яка в майбутньому заповнить підручники шкіл і ВНЗ. Ми розпочали цю справу, випустивши недосконалу "Енциклопедію шкільного роду – 4-томник, який, за нашими розрахунками, мав викликати патріотичні почуття національного чи європейського патріотизму. Для нас це, в першу чергу, любов до патріотів країни, до її народу, гордість за своє, за досягнення в науці, спорті, медицині та ін.

Для нас практичний патріотизм важливий. Він розпочинається від батьківської садиби, хати, села, міста, України. Сини мої, знайте своїх близьких і далеких родичів, спілкуйтеся з ними, допомагайте одне одному. А якщо в когось горе – допоможіть. Можливо, доля вас розкидає далеко один від одного. Летіть на крилах до того, хто потребує підтримки. Ваша родина велика, її треба не забувати, не цуратись, не сваритись. Пам'ятайте, що то рідна кров, що то союз, сплетений з лаврових гілочок найстаршим поколінням, яке ви знаєте", – писав О. Захаренко [3, с. 6].

На виховання належних сімейних взаємин була спрямована робота батьківського університету, випуск шкільної газети "Дівочі гори", педагогічні бесіди класних керівників, психологів, керівників господарства на місцевому радіо, що будуються на конкретних прикладах. Педагогічні бесіди по радіо слухали вранці по суботах усі сахнівчани. У

передачах звеличувалась найблагородніша професія – професія батька і матері. За приклад ставились сім'ї, де доброзичливість, повага, турботливість панували у сімейних відносинах. За наявності негативних фактів (пияцтва, фізичного насильства над дітьми тощо) в бесідах з батьками педагогічний колектив вдавався до критики й інших заходів, домагаючись поліпшення становища дитини в сім'ї [4].

Завдяки роботі семінару "Традиції родини – традиції народу" батьки та вчителі знайомились із системою духовних цінностей кожної сім'ї, із духовними традиціями людства, розкривали для себе значення народних обрядів, казок, гармонізували свій внутрішній світ.

Особливою є роль матері у сімейному вихованні. У школі О. Захаренка панував культ Матері. У системі бесід, що проводились класними керівниками, розповіді про красу, мудрість, велич, благородство материнства посідали центральне місце. Готуючи творчі години, вчителі використовували ті методичні знахідки колег, які принесли успіх у минулому – плани і методичні розробки зберігаються у фондах школи. Поступово у дитячих серцях утверджувався культ матері, що сприяв моральному зростанню особистості. Кожний виховний захід у школі був спрямований на те, щоб донести моральні цінності до серця дитини. Вчителі намагались, щоб після кожної бесіди учні доходили висновку: все, що в них є доброго, розумного, світлого, йде від матерів. Цікаво відзначались у школі О. Захаренка дні народження матері. Напередодні вчителі викликали дітей матерів-імениниць, щоб вони в подарунок матері принесли кілька "п'ятирок" чи "четвірок" за добре вивчений урок. За це відповідала в класі група учнів швидкої допомоги, яка сприяла у підготовці до занять дітям імениниць та нагадувала вчителям про свято в класі. Діти намагались здійснити добрі вчинки і вдома, щоб ошчасливити свою маму. У передачах по радіо вчителі, учні вітали матерів з Днем народження, дарували їм пісні [4, с. 48-49].

У школі постійно проводились індивідуальні бесіди класних керівників з учнями про виконання трудових обов'язків вдома, класні збори на тему: "Що я вмію робити?", "Мамині помічниця", конкурси, а також організовувались рейди-перевірки трудової участі дітей у сімейних справах. І головне – всіляко підтримувався кращий приклад, хороші сімейні традиції, вияви дбайливого ставлення до матері [4, с. 7-8].

Щоб краще пізнати дитину, в сахнівській школі були започатковані О. Захаренком програмовані характеристики. Це були спеціальні картки, в яких давались короткі відомості про учня. Зокрема, відмічались його здібності, характер, темперамент, становище в колективі, громадські доручення, заохочення, покарання тощо. Ці картки зберігались у кабінеті директора. До них один раз на півріччя класні керівники переносили із щоденників результати своїх спостережень. Особлива увага приділялась зворотній стороні картки, на якій робились відмітки про зміни становища дитини у сім'ї. І якщо на картці є чорна фішка, вчитель докладає особливих зусиль для розв'язання сімейних проблем. Водночас педагогічним колективом застосовувались різноманітні заходи: індивідуальний підхід до учня, вплив на батьків, щоб своєчасно запобігти чи ліквідувати ганебні дії.

Спільна робота сім'ї, школи і громадськості в Сахнівці перейшла на якісно новий рівень співпраці: це підбиття підсумків навчально-виховної роботи школи, спільне обговорення важливих проблем школи і села, проблем створення нових сімей і підготовки молоді до сімейного життя, проведення телепередач "Запрошуємо в гості" в сім'ях, де турбуються про виховання дітей.

На основі вивченого досвіду роботи Сахнівської школи О. Захаренка ми дійшли висновку: такий підхід у роботі з батьками спрямовує зусилля педагогічного колективу на розширення їх світогляду. Це відбувається в тому, що конкретизується мета виховання дітей, виробляються відповідні методи спілкування. Опрацьовуючи власну концепцію сімейного виховання, О. Захаренко сформулював і сформував модель сімейного виховання засобами цілеспрямованої спільної діяльності школи, сім'ї і громадськості, продуктивні ідеї якої стануть у нагоді учителям-практикам і батькам.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України "Про освіту" // Освіта. – №31 (155) від 15 серпня 1995 р. – С.1-4.
2. Захаренко О.А Школа над Россю / [Захаренко О.А., Мазурик С.М.] – К. : Радянська школа, 1979. – 150 с.
3. Захаренко О.А. Слово до нащадків / О.А. Захаренко. – К. : СПД Богданова А.М., 2006. – 216 с.
4. Захаренко О.А. Школа – центр виховання на селі / О.А. Захаренко // Грані творчості. – К., 1990. – С. 7-8.
5. Захаренко С.О. Формування духовних цінностей молоді у творчій спадщині О.А. Захаренка [навч.посіб.] / [С.О. Захаренко, Н.В. Орлова]. – Черкаси : Вид.від. ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2006. – 252 с.

Есьман І.В.

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ РОДИТЕЛЕЙ В НАУЧНОМ НАСЛЕДИИ А. ЗАХАРЕНКО

В статье на основе анализа педагогического наследия А. Захаренко освещаются идеи педагога-новатора в контексте проблем организации и содержания педагогического образования родителей. Выделены пять структурных компонентов нравственного воспитания (семья, школа, село, Украина, Вселенная), среди которых ученый выделял семью как базовую составляющую, основу системы непрерывного образования. Определена и теоретически обоснованная система педагогического образования родителей А. Захаренко как составной части педагогического процесса, который реализуется школой в содружестве с семьей. Проанализировано созданную ученым в Сахновской школе систему подготовки учащихся к семейной жизни, систему "педагогизации родителей": родительские лектории, цикл радиопередач, вечера и праздники для родителей, страницы школьной газеты "Девичьи горы", совместные мероприятия в сельском клубе, письменные благодарности родителям и т.д.

Ключевые слова: педагогическое образование родителей, семейное воспитание, семья.

Yesman I.V.

PARENTS PEDAGOGICAL EDUCATION IN SCIENTIFIC WORKS OF O. ZAKHARENKO

On the basis of O. Zakharenko's pedagogical works analysis the ideas of pedagogue innovator in the context of organization and content problems of parents' pedagogical education are explained. Five structural components of ethical education (family, school, village, Ukraine, the Universe) are distinguished and family being emphasizes by the scientist as a basis component, basis for continuous education system. O. Zakharenko's system of parents' pedagogical education is determined and theoretically proved as components of pedagogical process which is realized by the school in collaboration with family. System of pupils' preparation for domesticity established by the scientist in Sakhnivska school is analyzed. System of improving parents' pedagogical education: parents lecture centres, series of radio transmission, parties and holidays for parents, pages of school newspaper "Divochi Hory", common activities in village club, written thanks for parents is analyzed.

Key words: parents' pedagogical education, family education, family.

УДК 378.18(477.53) – 055.2"17"

Клевака Л.П.

ОРГАНІЗАЦІЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧЕНИЦЬ ЖІНОЧИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ПОЛТАВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

Статтю присвячено обґрунтуванню організації підсумкового контролю навчальних досягнень учениць жіночих освітніх установ Полтавської губернії у другу половину ХІХ – на початку ХХ ст. Висвітлюється вимоги щодо організації іспитів згідно зі "Статутом"